

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Ludvíka Davida, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatelky Z., se sídlem XX, zastoupené Mgr. Alicí Kubíčkovou, LL.M., advokátkou se sídlem Za Poříčskou bránou 375/22, Praha 8, proti postupu Policie ČR, Krajského státního zastupitelství v Brně a Vrchního státního zastupitelství v Olomouci, reprezentovaného vyjádřením Policie České republiky ze dne 13. listopadu 2017, č. j. KRPZ-107922-9/TC-2017-150081-SLO, vyjádřením Krajského státního zastupitelství v Brně ze dne 21. listopadu 2017, č. j. 3 KZV 44/2017-26, a vyrozuměním Vrchního státního zastupitelství v Olomouci ze dne 14. prosince 2017, č. j. 1 VZT 169/2017-27, kterými bylo stěžovatelce sděleno, že předseda představenstva stěžovatelky, jako osoba oprávněná činit úkony jménem stěžovatelky, nemůže podle § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim činit v trestním řízení za stěžovatelku žádné úkony, a tedy ani zvolit si obhájce, za účasti Policie České republiky, Krajského státního zastupitelství v Brně a Vrchního státního zastupitelství v Olomouci jako účastníků řízení, takto:

I. Postupem Policie České republiky, Krajského státního zastupitelství v Brně a Vrchního státního zastupitelství v Olomouci, kterým stěžovatelce nebylo umožněno zvolit si obhájce prostřednictvím osoby oprávněné za ni činit úkony v trestním řízení, která je ve věci svědkem, s odkazem na § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, bylo porušeno právo stěžovatelky na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Policii České republiky, Krajskému státnímu zastupitelství v Brně a Vrchnímu státnímu zastupitelství v Olomouci se zakazuje pokračovat v porušování práva stěžovatelky na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod spočívajícím v nerespektování jejího práva zvolit si obhájce dle svého uvážení prostřednictvím osoby oprávněné za ni v trestním řízení činit úkony, která je zároveň v téže trestní věci svědkem.

III. Náhrada nákladů řízení o ústavní stížnosti se stěžovateli nepřiznává.

Odůvodnění:

I. Předchozí průběh řízení

1. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti namítá, že postupem Policie ČR, v jehož důsledku stěžovatelce nebylo umožněno zvolit si obhájce dle svého výběru prostřednictvím osoby oprávněné činit úkony jménem právnické osoby s odkazem na § 34 odst. 4 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim ve znění pozdějších předpisů (dále i „ZTOPO“), a na kterém Krajské státní zastupitelství v Brně a Vrchní státní zastupitelství v Olomouci neshledalo vady, bylo porušeno právo stěžovatelky na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Proti stěžovatelce bylo 2. listopadu 2017 zahájeno trestní stíhání pro trestný čin podílnictví podle § 214 odst. 1 písm. a), odst. 3, písm. b), odst. 4 písm. a), b) trestního zákoníku. 8. listopadu 2017 bylo policejnímu orgánu doručeno oznámení o převzetí obhajoby advokátkou Alicí Kubíčkovou; plná moc byla za stěžovatelku podepsána předsedou představenstva, tedy osobou oprávněnou činit úkony jménem stěžovatelky. Policejní orgán 13. listopadu 2017 advokátce sdělil, že podle § 34 odst. 4 ZTOPO nemůže akceptovat tuto plnou moc, jelikož předseda představenstva v dané trestní věci má být vyslechnut jako svědek; nemůže tedy za obviněnou právnickou osobu činit úkony v trestním řízení. Stěžovatelka, resp. advokátka, kterou si stěžovatelka zvolila, byť policejní orgán toto zvolení neakceptoval, požádala krajské státní zastupitelství o přezkoumání postupu policejního orgánu. Krajské státní zastupitelství dospělo 21. listopadu 2017 k názoru, že postup policejního orgánu byl správný; tento názor sdílelo i vrchní státní zastupitelství ve svém vyrozumění z 14. prosince 2017.

II. Argumentace stěžovatelky a ostatních účastníků řízení

3. Stěžovatelka namítá, že policejní orgán neoprávněně zasáhl do jejího práva na obhajobu. Vychází přitom z čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), které zaručují právo na obhajobu nejen fyzickým, ale i právnickým osobám. Stěžovatelka však dle svého názoru neměla možnost zvolit si obhájce a bylo tedy porušeno její právo na formální obhajobu. Toto své tvrzení podporuje citacemi z důvodové zprávy k § 34 ZTOPO a zněním § 35 odst. 1 ZTOPO, dle kterých by dle jejího názoru ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO nemělo ovlivňovat uplatnění práva obviněné právnické osoby na obhajobu. Nakonec uvádí, že odborná právnická veřejnost (kterou však ve svém podání nekonkretizuje) se dlouhodobě shoduje na tom, že ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO „musí být restriktivně vykládáno v tom smyslu, že i osoba, která je svědkem v téže věci (v trestním řízení proti právnické osobě), není zbavena práva určit, kdo bude v trestním řízení za obviněnou právnickou osobu činit úkony.“

4. Policejní orgán ve svém vyjádření rekapituloval relevantní trestněprávní předpisy, které jej vedly k danému postupu, a zdůraznil, že před odmítnutím plné moci si policejní orgán ověřil, že Ústavní soud se již ve svých dřívějších rozhodnutích (které však nekonkretizuje) zabýval obdobnými stížnostmi a tyto odmítl. Policejní orgán také uvedl, že opatrovnice, kterou policejní orgán stěžovatelce ustanovil, ustanovila jako obhájkyňi advokátku Alicí Kubíčkovou, kterou si stěžovatelka zvolila původně; stěžovatelka je tedy zastoupena obhájkyňi, kterou původně zamýšlela zvolit, a nedošlo tak k újmě na jejích právech. Krajské státní zastupitelství se vyjádřilo, že policejní orgán nemohl postupovat jinak, než jak učinil. Vrchní státní zastupitelství se domnívá, že dozorující státní zastupitelství se s argumenty stěžovatelky vypořádalo v souladu s odbornou literaturou i judikaturou Ústavního soudu; přitom poukázalo na usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2894/17 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>), jehož skutkové okolnosti jsou podobné těm stěžovatelčiným; v případě, na který vrchní státní zastupitelství odkazuje, Ústavní soud rozhodl, že se jedná o zjevně neopodstatněný návrh.

5. Stěžovatelka reagovala na vyjádření účastníků řízení, která označila za účelově restriktivní a vysoce formalistická. K postupu policejního orgánu stěžovatelka dodala, že tento postup spočívající „v odmítnutí zmocnění obhájce Stěžovatele byl zřejmě motivován snahou zbavit se ‚nepříjemného‘ advokáta, který v úzce související kauze ...

dohnal ke kázeňské odpovědnosti za spáchání kázeňského přestupku vyšetřovatele této kauzy.“ S názory účastníků řízení stěžovatelka nesouhlasila a setrvala na svých návrzích.

III. Hodnocení Ústavního soudu

6. Jádrem projednávaného případu spočívá v tom, že stěžovatelce jako obviněné právnické osobě nebyla v důsledku napadeného postupu umožněna volba obhájce. Osoba oprávněná činit úkony jménem stěžovatelky měla totiž být v trestním řízení vedeném proti stěžovatelce vyslechnuta jako svědek a orgány činné v trestním řízení vyložily § 34 odst. 4 ZTOPO tak, že taková osoba nesmí činit žádné úkony za stěžovatelku, tedy ani zvolit jí obhájce. Ústavní soud proto tento postup přezkoumal z hlediska základního práva na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny, přičemž zohlednil i čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy.

7. Ustanovení § 34 odst. 4 a 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zní následovně:

"(4) Činit úkony v řízení nemůže osoba, která je obviněným, poškozeným nebo svědkem v téže věci. Pokud je v průběhu řízení zjištěna tato skutečnost, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce vyzve právnickou osobu, aby určila k provádění úkonů v dalším řízení jinou osobu; k určení takové osoby jí stanoví lhůtu zpravidla v délce 7 dnů.

(5) Není-li osoba uvedená v odstavci 4 určena ve stanovené lhůtě, nebo právnická osoba nemá osobu způsobilou činit úkony v řízení, popřípadě právnické osobě nebo jejímu zmocněnci prokazatelně nelze doručovat písemnosti, předseda senátu a v přípravném řízení soudce ustanoví právnické osobě opatrovníka. Osobu lze ustanovit opatrovníkem jen s jejím souhlasem. Opatrovníkem nelze ustanovit osobu, o níž lze mít důvodně za to, že má takový zájem na výsledku řízení, který odůvodňuje obavu, že nebude řádně hájit zájmy právnické osoby. Usnesení o ustanovení opatrovníka se oznamuje tomu, kdo je ustanovován opatrovníkem, a nevylučuje-li to povaha věci, též právnické osobě."

8. Relevantní ustanovení Listiny a Úmluvy zní následovně:

„Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce“ (čl. 40 odst. 3 Listiny).

„Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva: obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují“ (čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy).

9. Ústavní soud si je vědom skutečnosti, že v minulosti odmítl jako zjevně neopodstatněné ústavní stížnosti právnických osob, které namítaly, že si nemohly zvolit svého obhájce s odkazem na tvrzení policejního orgánu, že osoby oprávněné činit úkony

jménem obviněné právnické osoby budou v trestním řízení vyslechnuty jako svědci (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 2520/16 ze dne 21. 2. 2017, usnesení sp. zn. II. ÚS 2329/16 ze dne 4. 10. 2016 či usnesení sp. zn. II. ÚS 2805/17 ze dne 26. 9. 2017). Ústavní soud v této souvislosti poukazuje na ustanovení § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, dle kterého není při své rozhodovací činnosti vázán názory vyslovenými v usneseních; není důvod proto v případě stěžovatelky uvažovat o překonání své předchozí judikatury cestou stanoviska pléna [ve smyslu nálezu sp. zn. Pl. ÚS 11/02 ze dne 11. 6. 2003 (N 87/30 SbNU 309; 198/2003 Sb.)]. V důsledku vývoje odborné a komentářové literatury, zkušeností a problémů spojených se setrvalou praxí, a zejména s přihlédnutím k zásadnímu postavení práva na obhajobu v trestním procesu se však Ústavní soud této otázce věnoval podrobněji než v předchozích případech a stěžovatelce vyhověl.

10. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda je právnická osoba nositelkou základního práva na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny. Listina v žádném ze svých ustanovení nenabízí obecnou odpověď na otázku, zda se může základních práv v ní garantovaných dovolávat i právnická osoba, na což Ústavní soud poukázal již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/93 ze dne 19. 1. 1994 (N 3/1 SbNU 23; 34/1994 Sb.). Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že odpověď na tuto otázku je třeba hledat u každého základního práva individuálně [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 59/14 ze dne 30. 5. 2014 (N 111/73 SbNU 757), body 20 a 26; a obdobně nález sp. zn. IV. ÚS 3572/14 ze dne 13. 10. 2015 (N 185/79 SbNU 97), body 30 a 37; podle nichž se občanské sdružení (spolek) může dovolávat práva na příznivé životní prostředí dle čl. 35 Listiny].

11. V judikatuře Ústavního soudu nebylo nikdy zpochybněno, že Listina chrání základní právo právnické osoby na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a že právnické osoby se mohou dovolávat i dalších práv vyjmenovaných v hlavě páté Listiny, která představují konkrétní aspekty široce chápaného práva na spravedlivý proces. Tato práva jim přitom Ústavní soud přiznával i v případech, kdy se z hlediska ústavněprávního jednalo o trestní řízení proti právnické osobě. Již v nálezu sp. zn. IV. ÚS 351/96 ze dne 24. 2. 1997 (N 21/7 SbNU 143), týkajícím se pokuty 55 000 Kč uložené za provádění stavebních úprav bez stavebního povolení, bylo rozhodnuto o porušení základního práva právnické osoby na projednání věci v její přítomnosti dle čl. 38 odst. 2 Listiny. Obdobně v nálezu sp. zn. III. ÚS 58/2000 ze dne 12. 10. 2000 (N 150/20 SbNU 65), týkajícím se pokuty 100 000 Kč uložené za zaměstnávání osob bez povolení k pobytu, dospěl Ústavní soud k závěru o porušení základního práva právnické osoby na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. V nálezu sp. zn. II. ÚS 192/05 ze dne 11. 7. 2007 (N 110/46 SbNU 11), týkajícím se pokuty 48 000 000 Kč uložené právnické osobě za zneužití dominantního postavení na trhu, bylo kromě čl. 36 odst. 1 a 2 dovozeno i porušení čl. 40 odst. 6 Listiny, který přikazuje aplikovat při rozhodování pozdější právní úpravu, pokud je pro pachatele příznivější [srov. obdobně i nález sp. zn. II. ÚS 168/03 ze dne 3. 6. 2004 (N 78/33 SbNU 255), týkající se pokuty ve výši 500 000 Kč]. Tento přístup uplatňuje i aktuální judikatura Ústavního soudu. V nálezu sp. zn. II. ÚS 2732/15 ze dne 12. 1. 2016 (N 6/80 SbNU 65) tak Ústavní soud dospěl k závěru, že při ukládání pokuty ve výši 300 000 Kč za zpracování reklamy, která byla nekalou obchodní praktikou, došlo k porušení základních práv právnické osoby podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny [srov. obdobně nález sp. zn. I. ÚS 671/13 ze dne 29. 7. 2013 (N 135/70 SbNU 251), týkající se pokut za porušení povinností při televizním vysílání]. Ačkoliv z hlediska podústavního práva šlo v těchto případech o správní trestání, z hlediska ústavněprávního se jednalo o rozhodování v trestních věcech [i pro účely

Listiny je totiž třeba vycházet z kvalifikace, jakou by volil ESLP při posuzování, zda jde o rozhodování v trestní věci ve smyslu čl. 6 Úmluvy; Ústavní soud totiž žádný vlastní test pro hodnocení z hlediska Listiny ve své judikatuře nevyvinul; srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 16/99 ze dne 27. 6. 2001 (N 96/22 SbNU 329; 276/2001 Sb.) a v kontextu trestání právnických osob již citovaný nález sp. zn. II. ÚS 2732/15, bod 30].

12. Judikatura Ústavního soudu tudíž vychází z toho, že právnická osoba je nositelkou práva na spravedlivý proces a může se dovolávat porušení svého práva na spravedlivý proces v širším smyslu. Ačkoliv se Ústavní soud dosud nezabýval tím, zda má právnická osoba i právo na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny – jako jednoho z aspektů práva na spravedlivý proces v širším smyslu –, nemá důvod se odchylovat od principů judikatury citované v předchozím bodě. Závěr, že právo na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny má i právnická osoba, ostatně podporuje již jazykový výklad tohoto ustanovení, neboť práva v něm zaručená má podle jeho znění mít „[o]bviněný“. Pro aplikaci tohoto ustanovení tudíž není podstatné, zda se v postavení obviněného nachází fyzická nebo právnická osoba, rozhodující je naopak právě to, že jde o osobu obviněnou. Z těchto důvodů tak Ústavní soud dospěl k závěru, že právnická osoba má základní právo na obhajobu garantované v čl. 40 odst. 3 Listiny. Ústavní soud se dále zabýval obsahem práva na obhajobu, které toto ustanovení chrání.

13. Ústavní soud se v minulosti vyjádřil k významu práva na obhajobu, jenž je „jedním z nejdůležitějších základních práv osob, proti nimž se trestní řízení vede a směřuje k dosažení spravedlivého rozhodnutí, vydaného nejen v zájmu trestně stíhané osoby, ale nepochybně také v zájmu demokratického právního státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy ČR). Stát proto musí zajistit takové podmínky, aby uvedené principy bylo možné realizovat cestou příslušných procesních záruk postavení obhájce i obviněného“ [nález sp. zn. I. ÚS 592/2000 ze dne 12. 2. 2002 (N 15/25 SbNU 115)]. Zároveň však Ústavní soud připouští, že právo na volbu obhájce není absolutní; jakékoli omezení tohoto práva však představuje „mimořádně významný zásah do práva na obhajobu a s ním spjaté svobody volby obhájce“ [usnesení sp. zn. I. ÚS 1283/13 ze dne 26. 8. 2014 (U 13/74 SbNU 611)]. K zásahu státu do svobodné volby obhájce obviněným se pak Ústavní soud opakovaně vyjádřil ve smyslu, že pokud si „obviněný obhájce sám zvolí, může stát do jeho svobodného výběru zasáhnout pouze za splnění zákonem stanovených podmínek, které je nutno vždy vykládat restriktivně se zřetelem na jeho ústavně zaručená práva.“ [nález sp. zn. II. ÚS 2445/07 ze dne 3. 4. 2008 (N 65/49 SbNU 15; nález sp. zn. IV. ÚS 1855/08 ze dne 13. 1. 2009 (N 8/52 SbNU 91); nález sp. zn. II. ÚS 863/16 ze dne 10. 8. 2016 (N 152/82 SbNU 415, bod 21)]. Důvodem pro takové omezení je, že obhájce má mít „postavení druhého ‚odborného‘ já“ [srov. WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, čl. 40, K odst. 3, b)]; mezi obhájcem a jeho klientem má panovat absolutní důvěra, ke které přispívá i svobodná volba obhájce obviněným.

14. Tyto závěry jsou v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále i „ESLP“). Ten ve své judikatuře zmiňuje, že byť právo na obhajobu garantované v čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy není absolutní, je jedním ze základních znaků spravedlivého procesu (rozsudek ve věci *Shbelnik proti Ukrajině* ze dne 19. 2. 2009, č. 16404/03, bod 53; rozsudek velkého senátu ve věci *Van Geyselhem proti Belgii* ze dne 21. 1. 1999, č. 26103/95, § 34; všechna citovaná rozhodnutí ESLP jsou dostupná na <https://hudoc.echr.coe.int/>). Toto právo, tedy i právo na zvolení si obhájce, ESLP

přiznává jak fyzickým, tak právnickým osobám (srov. rozhodnutí ve věci Aannemersbedrijf Gebroeders van Leeuwen B.V. proti Nizozemí ze dne 25. 1. 2000, č. 32602/96 a rozhodnutí Fortum Oil and Gas OY proti Finsku ze dne 12. 11. 2002, č. 32559/96). Do svobodné volby obhájce obviněným může stát zasáhnout jen tehdy, když to je potřeba pro zajištění spravedlivého procesu, resp. je-li takový zásah nezbytný v demokratické společnosti (srov. rozsudek ve věci Croissant proti Německu ze dne 25. 9. 1992, č. 13611/88, § 29); jinými slovy, aby stát neumožnil obviněnému svobodně si zvolit obhájce, tak musí mít takové rozhodnutí řádně podložené a odůvodněné z hlediska požadavku spravedlivého procesu (srov. rozsudek velkého senátu ve věci Meftah a ostatní proti Francii ze dne 26. 7. 2002 č. 32911/96, 35237/97 a 34595/97, § 45).

15. Právo na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny, jehož součástí je i právo na svobodnou volbu obhájce, není absolutní, a může tedy být zákonodárcem omezeno. Každé takové omezení představuje zásah do základního práva na obhajobu, jehož ústavnost se posuzuje v testu proporcionality [viz již nálezn sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)]. Při aplikaci testu proporcionality je nejprve třeba zhodnotit, „zda zásah sleduje legitimní (ústavně aprobovaný) cíl“, teprve poté lze zkoumat, „zda je [zásah] způsobilý k [...] dosažení [tohoto cíle] (požadavek vhodnosti), zda tohoto cíle nelze dosáhnout jiným způsobem, jenž by byl ve vztahu k dotčenému základnímu právu šetrnější (požadavek potřebnosti), a nakonec, zda při zohlednění podstaty a smyslu dotčeného základního práva převáží zájem na dosažení sledovaného cíle (proporcionalita v užším smyslu)“ [nálezn sp. zn. Pl. ÚS 15/16 ze dne 16. 5. 2018 (116/2018 Sb.), bod 73]. **Stát tedy může zákonem svobodnou volbu obhájce omezit ve vybraných případech; jedná se však o mimořádně významný zásah. Proto tak může činit pouze tehdy, pokud takový zásah sleduje legitimní cíl a obstojí v testu proporcionality.**

16. Ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO stanoví, že osoba, která je svědkem v téže věci jako obviněná právnická osoba, za ni nemůže činit úkony v řízení. Jedním z úkonů v řízení je přitom i volba obhájce (viz § 37 trestního řádu). Z jazykového výkladu § 34 odst. 4 ZTOPO tedy plyne, že tato osoba za obviněnou právnickou osobu nemůže ani zvolit obhájce.

17. Ústavní soud nesdílí názor stěžovatelky, že ustanovení § 35 odst. 1 ZTOPO vylučuje, aby se aplikovalo ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO a odkazuje na argumentaci a interpretaci doktríny, dle které „smyslem § 35 odst. 1 není vyloučit aplikovatelnost § 34, ale stanovit, že ustanovení § 34 se uplatní vedle práva na obhajobu, tedy postavit na jisto, že vedle osoby oprávněné činit úkony za právnickou osobu může mít právnická osoba i obhájce.“ (ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRIVNA, T., PÚRY, F. a ŘÍHA, J. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, § 35, K odst. 1, bod 3). Tato interpretace předmětného ustanovení je podpořena zněním důvodové zprávy k ZTOPO, která k § 35 uvádí: „Navrhuje se, aby obviněná právnická osoba mohla mít vedle zástupce také obhájce.“ (Důvodová zpráva je dostupná na <http://www.psp.cz/doc/pdf/00/06/94/00069428.pdf>). Smyslem ustanovení § 35 ZTOPO tak je ujistit právnické osoby, že si mohou zvolit obhájce (jakkoli toto právo vyplývá z Listiny, srov. argumentaci v bodu 12 tohoto nálezu), byť § 34 ZTOPO určuje způsob, jakým právnická osoba v řízení činí úkony. Jeho účelem naopak není negovat vybraná ustanovení § 34 ZTOPO, což vyplývá jak z důvodové zprávy, tak z komentářové literatury. Ústavní soud nespátřuje důvod, proč by se měl odchýlit od tohoto jasně

vyjádřeného účelu. Ustanovení § 35 odst. 1 ZTOPO tedy nevyklučuje aplikovatelnost § 34 odst. 4 ZTOPO.

18. Jediný způsob, jak může obviněná právnická osoba projevit svou vůli a realizovat své ústavně chráněné právo na volbu obhájce, je prostřednictvím osoby, která za ni jedná. Avšak podle jazykového výkladu § 34 odst. 4 ZTOPO nemůže za obviněnou právnickou osobu činit žádné úkony, tedy ani volit za ni obhájce, osoba, která v téže trestní věci sama vystupuje v pozici svědka. Ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO tudíž omezuje právo obviněné právnické osoby na svobodnou volbu obhájce. Takové omezení musí obstát v testu proporcionality. Nejprve je proto třeba zabývat se tím, zda sleduje legitimní cíl.

19. Zákonodárce tuto svou ingerenci do základního práva obviněné právnické osoby na obhajobu odůvodnil možným střetem zájmů mezi svědkem a obviněnou právnickou osobou (srov. důvodová zpráva k ZTOPO, str. 53). Jen těžko si však lze představit situaci, ve které by zájmy svědka jako osoby oprávněné činit úkony za obviněnou právnickou osobu mohly kolidovat se zájmy obviněné právnické osoby v otázce zvolení si obhájce. Osoba oprávněná činit úkony za obviněnou právnickou osobu, pokud má v řízení postavení svědka, ale nikoli obviněné či poškozené, totiž nemá žádný přímý (zejména majetkový) zájem na výsledku řízení; její zájmy tedy zásadně nejsou v rozporu se zájmy této obviněné právnické osoby. Není tak pravděpodobné, že by osoba oprávněná jednat za obviněnou právnickou osobu měla zájem obviněné právnické osobě cíleně zvolit nevhodného obhájce, což by mohl být důvod k omezení svobodné volby obhájce. Neexistuje tudíž žádný vyřčený ani zjevný důvod, proč by zákonodárce mohl omezit svobodnou volbu obhájce osobou oprávněnou činit úkony za obviněnou právnickou osobu, přičemž tato oprávněná osoba je zároveň v řízení svědkem. Omezení svobodné volby obhájce je mimořádně významným zásahem a lze je učinit jen tehdy, je-li to nezbytné v demokratické společnosti; zásadně tedy nelze omezit svobodnou volbu obhájcem osobou, která je oprávněna činit úkony za obviněnou právnickou osobou a je ve věci svědkem. Obdobně se v tomto smyslu vyjadřuje i komentářová a odborná literatura, dle které by v takových případech došlo k popření práva obviněné právnické osoby na obhajobu (srov. FENYK, J., SMEJKAL, J. a BÍLÁ, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2018, str. 190-191).

20. Ústavní soud v minulosti judikoval, že v některých případech zákon „postrádá pravidlo, které by v souladu s teleologií příslušné právní úpravy stanovilo výjimku z příliš široce pojatého pravidla. Nástrojem uzavření této zakryté teleologické mezery je odepření aplikace daného ustanovení na případy, na které sice dopadá jeho dikce, nikoli však smysl a účel (teleologická redukce).“ [nález sp. zn. I. ÚS 318/06 ze dne 13. 12. 2007 (N 221/47 SbNU 911), bod 21; k teleologické redukci srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 41/02 ze dne 28. 1. 2004 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.)]. V projednávaném případě sice lze z dikce § 34 odst. 4 ZTOPO dovodit, že za obviněnou právnickou osobu nemůže obhájce zvolit osoba, která je v téže věci svědkem, avšak z hlediska účelu by na tyto případy právní úprava dopadat neměla. Tato úprava totiž řeší problematiku střetu zájmů mezi obviněnou právnickou osobou a těmi, kdo za ni jednají, přičemž k takovému střetu zájmů nedochází při volbě obhájce právnické osobě ze strany svědka. Proto je třeba ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO interpretovat úžeji a na uvedené případy jej neaplikovat. Jedině takový výklad je ústavně konformní. Ústavní soud se tím nijak

nevyjadřuje k otázce, zda ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO z ústavního hlediska ob stojí v jiných případech než právě zkoumaném.

21. **S ohledem na základní právo právnické osoby na obhajobu, jehož součástí je i právo zvolit si obhájce, je třeba ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO vykládat tak, že osoba oprávněná činit úkony za obviněnou PO (§ 34 odst. 1 ZTOPO) může této obviněné PO zvolit obhájce i v případě, že tato oprávněná osoba sama vystupuje v řízení jako svědek.** Opačný přístup by totiž mohl, v extrémních situacích, vést i k cílenému šikanování obviněné právnické osoby, které by nebylo umožněno svobodně zvolit si obhájce s odkazem na § 34 odst. 4 ZTOPO tím, že by osobu za ni oprávněnou činit úkony orgány činné v trestním řízení označily za svědka. Takovou motivaci zmiňuje jako možnou i stěžovatelka a objevuje se také v komentářové literatuře (srov. FENYK, J., SMEJKAL, J. a BÍLÁ, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2018, str. 191).

22. Závěry vyjádřené obecně jsou zcela naplněny i v případě stěžovatelky. Omezení svobodné volby obhájce v případě stěžovatelky nesledovalo žádný legitimní cíl, a bylo tedy nepřijatelné a porušilo její právo na obhajobu. Zájmy stěžovatelky nijak nekolidují se zájmy osoby oprávněné za ni činit úkony, která je v řízení proti stěžovatelce svědkem. Tuto skutečnost potvrzuje ostatně i jednání opatrovníka, který za obhájkyňi zvolil advokátku, kterou si původně zvolila i stěžovatelka. Byť tedy stěžovatelka je nakonec zastoupena advokátkou, kterou původně chtěla zvolit, tak Ústavní soud usoudil, že došlo a dochází k zásahu do práv stěžovatelky. Stěžovatelka totiž stále nemá možnost svobodně zvolit či změnit obhájce; není také chráněna proti změně obhájce ze strany opatrovníka, která by byla proti její vůli. Porušení práv stěžovatelky spočívající v nemožnosti volby obhájce tak trvá a nebylo zhojeno tím, že opatrovník jmenoval obhájkyňi advokátku, kterou si jako obhájkyňi chtěl původně zvolit stěžovatel.

23. Z těchto důvodů Ústavní soud shledal, že orgány činné v trestním řízení svým postupem, kterým znemožnily (a znemožňují) stěžovatelce, aby si svobodně vybrala obhájce, popřípadě jej změnila, s odkazem na skutečnost, že osoba oprávněná za ni činit úkony, je ve věci svědkem, porušily právo stěžovatelky na obhajobu garantované čl. 40 odst. 3 Listiny. Konstatování tohoto porušení nebrání ani skutečnost, že stěžovatelka je zastoupena obhájkyňi, kterou si chtěla původně zvolit. Stěžovatelka totiž nemá možnost svobodně zvolit či změnit obhájce; není také chráněna proti změně obhájce ze strany opatrovníka, která by byla proti její vůli.

24. Orgány činné v trestním řízení vedené proti stěžovatelce do budoucna budou muset umožnit stěžovatelce, aby jí svobodně volila obhájce osoba oprávněná činit za ni úkony, byť by v trestním řízení vedeném proti stěžovatelce tato osoba byla svědkem. Zároveň opatrovník nebude moci bez dalšího důvodu určit obhájce proti vůli stěžovatelky. **Opatrovník nemůže zvolit obviněné právnické osobě obhájce, je-li opatrovník ustanoven pouze z důvodu, že právnická osoba nemá osobu způsobilou činit úkony v řízení, a tato nezpůsobilost je dána tím, že tato osoba vystupuje jako svědek ve věci obviněné právnické osoby.** Opačný přístup by popřel princip svobodné volby obhájce obviněným, jelikož by opatrovník mohl takovým postupem nahradit vůli obviněné právnické osoby.

25. Protože napadeným postupem bylo porušeno základní právo stěžovatelky na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny, Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82

odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů a podle § 82 odst. 3 písm. b) tohoto zákona zakázal Policii ČR, krajskému státnímu zastupitelství v Brně a Vrchnímu státnímu zastupitelství v Olomouci pokračovat v porušování základního práva stěžovatelky na obhajobu.

26. Ústavní soud nepřiznal stěžovatelce náhradu nákladů řízení ve smyslu § 62 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Základní zásadou řízení před Ústavním soudem je, že náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník (§ 62 odst. 3 zákona o Ústavním soudu). V odůvodněných případech může Ústavní soud podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu "uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení". Ústavní soud tak však činí jen ve výjimečných případech [srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 662/01 ze dne 19. 11. 2002 (U 41/28 SbNU 471), náleží sp. zn. IV. ÚS 180/04 ze dne 17. 8. 2004 (N 112/34 SbNU 157)], například "jako určitou sankci vůči tomu účastníkovi řízení, který svým postupem zásah do základního práva vyvolal" [srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 662/01 ze dne 19. 11. 2002 (U 41/28 SbNU 471), náleží sp. zn. II. ÚS 745/06 ze dne 17. 5. 2007 (N 83/45 SbNU 239)] či v okamžiku, kdy odvolací soud jednal dlouhodobě a prakticky absolutně nečinně [náleží sp. zn. IV. ÚS 180/04 ze dne 17. 8. 2004 (N 112/34 SbNU 157)], nebo pokud soud zcela mechanicky aplikoval podústavní právo v oblasti náhrady nákladů řízení, čímž zasáhl do ústavních práv stěžovatele [náleží sp. zn. III. ÚS 607/04 ze dne 16. 2. 2006 (N 39/40 SbNU 325)]. Vzhledem k propracovanosti napadeného postupu vylíčeného výše, navzdory jeho protiústavnosti, je zřejmé, že nenastala taková výjimečná situace, ve které by bylo na místě policejní orgán či státní zastupitelství sankcionovat tím, že by jím Ústavní soud nařídil, aby stěžovatelce nahradily náklady řízení.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 15. srpna 2018

Ludvík David
předseda senátu